

Svetová literatúra
(Porovnávací ese)

Porovnávané diela:

1. James Joyce: Evelina
2. Anton Pavlovič Čechov: Chameleón

Počet slov: 1087

Kandidátske číslo: 000771 -

POROVNANIE KOMPOZÍCIE DIEL JAMESA JOYCEA A ANTONA PAVLOVIČA ČECHOVA

James Joyce je írsky básnik a románopisec, považovaný za popredného autora 20. storočia. Joyceova tvorba, obzvlášť román *Ulysses*, je špecifická svojou modernou, experimentálnou formou. James sa narodil v roku 1882 v Dubline. V tomto meste taktiež strávil svoje detstvo, keď od šiestich rokov študoval na miestnej Jezuitskej škole ako aj neskôr na dublinskej univerzite. Vyrastal v katolíckej rodine, čo sa aj neskôr prejavilo na jeho tvorbe v apatii voči cirkvi. Po promóciách pôsobil v zahraničí, pohyboval sa najmä medzi Parížom a Zürichom, kde aj neskôr zomrel. Medzi jeho najvýznamnejšie diela určite patrí už spomenutý román *Ulysses* a taktiež zbierka poviedok, ktoré sa všetky odohrávajú v jednom meste, s názvom *Dubliners* – Dublinčania. Pre jeho tvorbu sú typické náboženské motívy, zaoberá sa najmä osobnými problémami. V porovnaní s Čechovom je tajomnejší, jeho diela majú reflexívnejší charakter.

Anton Pavlovič Čechov, ruský lekár, spisovateľ a dramatik, patrí medzi predstaviteľov ruského realizmu. Narodil sa v roku 1860 ako jedno zo šiestich detí obchodníka s potravinami. Už počas navštevovania miestneho gymnázia sa začal venovať písaniu anekdot a frašiek. Po vyštudovaní moskovskej univerzity pôsobil ako lekár. Jeho život bol ovplyvnený tuberkulózou, ktorou sa nakazil od jedného zo svojich pacientov. Táto choroba ho sužovala až do konca života. Čechov zomiera v nemeckom kúpeľnom meste Badenweiler po vypití poháru šampanského a slove „Zomriem“. Jeho tvorba pozostáva z viacerých aktoviek a scén, ako aj drám, komédií či próz. Menovite ide napríklad o poviedky *Chameleón*, *Dráma*, *Tatušo* a iné. Pre jeho tvorbu je typický humor, irónia a realistické prvky – človek je produktom spoločnosti, v ktorej žije. Predmetom jeho tvorby sú najmä spoločenské problémy, často kritizuje záporné ľudské vlastnosti.

Vo svojej eseji sa zameriam na porovnanie a analýzu kompozície diel *Evelina* od Jamesa Joycea a *Chamelón* od Antona Pavloviča Čechova.

Text oboch diel je vizuálne členený na odseky. *Evelina*, na rozdiel od Čechovovho *Chameleóna*, je taktiež vizuálne rozdelená na dve významové časti – prvú, ktorá sa odohráva v Evelininom dome a druhú, ktorej dej sa odohráva na nástupišti v prístave.

V diele *Evelina* môžeme nájsť viaceré kompozičné princípy: chronologický, keďže dej sa odohráva v časovej postupnosti, klimaxový, nakoľko dej sa od úvodnej scény v dome až po

záverečnú scénu na nástupišti dramatizuje, ale i princíp presýpacích hodín, ktorý znázorňuje priamo Evelina prostredníctvom postupnej zmeny názoru na jej odchod – kým v úvode sa naň teší a vyjadruje svoje nádeje, „*v novom domove, v ďalekej neznámej krajine, tam bude všetko iné. [...] Ľudia sa k nej budú úctivo správať,*“ (Joyce, s. 25) v závere diela svoje rozhodnutie mení a na loď nenastupuje: „*Obidvoma rukami sa zachytila železného zábradlia. [...] Nie! Nie! Nie! Nie! Nemožno.*“ (Joyce, s. 27)

V Čechovovom Chameleónovi môžeme rovnako hovoriť o chronologickom a klimaxovom kompozičnom princípe, no taktiež vieme v tomto diele nájsť kontrastný kompozičný princíp. Stvárnjuje ho hlavná postava – inšpektor Oľapilov, ktorý si v priebehu deja viackrát protirečí. Zatiaľ čo sa najskôr rozhodne konať rázne, hovorí, že je „*najvyšší čas všímať si pánov, pre ktorých neplatia nijaké predpisy,*“ (Čechov, s. 51) neskôr, keď ktosi načrtne, že pes môže patriť generálovi Žigalovovi, Oľapilov odrazu pochybuje o pravdivosti výpovede: „*Nebodaj si si prst rozfaklil, a potom vyhútať takéto cigánstvo.*“ (Čechov, s. 52) Obdobná situácia sa opäť opakuje neskôr. Čechov takýmto spôsobom prostredníctvom kompozície kritizuje povrchnosť byrokratického aparátu a pokrytectvo spoločnosti stvárnenu v hlavnej postave. Napriek tomu, že kontrastný kompozičný princíp je hlavným nositeľom autorovej kritiky spoločnosti, určite nie je jediným – ku kompozícii sa pridáva samotný názov poviedky, pomenovanie hlavnej postavy „Oľapilov“, evokujúce prívlastok „oľapený“, alebo inšpektorovo prezliekanie kabátov počas deja, ktoré symbolizuje zmenu názoru.

Ak sa na diela pozrieme z pohľadu kompozičnej osnovy, v oboch poviedkach je najdlhšia kolízia, teda zauzľovanie deja. V Eveline môžeme hovoriť o kolízii od momentu, keď vyjadrí svoju túžbu, „*teraz chce aj ona odísť ako ostatní, opustiť domov,*“ (Joyce, s. 24) až po koniec vizuálne oddelenej prvej časti poviedky. V poviedke Chameleón sa dej začína zauzľovať, odkedy Oľapilov prvýkrát počuje zvuky z námestia, „*budeš ty hrýzť, beštia?*“ (Čechov, s. 50) až po príchod generálovho kuchára. Obaja autori kompozičnou osnovou s takýmto charakterom docieľujú dramatizáciu deja v závere poviedok, keď kríza, peripetia i katastrofa nasledujú rýchlo po sebe.

V oboch dielach môžeme postrehnúť kompozičné postupy. Incipit oboch poviedok uvádza čitateľa priamo do deja. V prípade poviedky Evelina sa dej začína odohrávať v jej dome, „*sedela pri obloku a pozorovala, ako večer padá na ulicu*“ (Joyce, s. 24) a incipit Chameleóna opisuje situáciu na trhovisku: „*Cez trhovisko ide policajný inšpektor Oľapilov v novom plášti, s batôžkom v ruke.*“ (Čechov, Chameleón, s. 50) Zatiaľ čo explicit

Chameleóna je rovnako priamočiary ako incipit, explicit Evelyny je tajomnejší a necháva interpretáciu premeny hlavnej postavy na čitateľa: „*V očiach nemala asi stopy lásky či rozlúčky, ba ani spoznania.*“ (Joyce, s. 27) Introdukcia a finále v poviedke Evelina sú jasne dejovo aj vizuálne rozdelené – vstupná situácia v Evelininom dome, keď uvažuje o zmene vo svojom živote, ktorú hodlá podstúpiť, a záverečná situácia v prístave, keď sa napokon rozhodne zostať žiť s otcom. V poviedke Chameleón je rozlíšenie introdukcie a finále ťažšie, nakoľko je celý dej poviedky – Oťapilov rozhovor – pomerne súvislý.

Z makrokompozičného hľadiska v poviedke Evelina prevláda úvaha. Joyce pomocou reflexie podáva čitateľovi neľahkú situáciu, v ktorej sa hlavná postava nachádza. V diele Chameleón by sme úvahu hľadali márne, prevažuje v ňom dynamický opis, ktorým autor približuje situáciu na námestí. Charakteristika postáv je v oboch poviedkach nepriama – postavy sú charakterizované svojimi činmi.

Z hľadiska mikrokompozičného sa v oboch dielach nachádza priama reč, no v Chameleónovi je jej neporovnateľne viac – keďže sa celý dej poviedky odohráva formou dialógu. V Eveline sa nachádza len zriedka, najmä vo finále. V poviedke Evelina je najmä výrazný vnútorný monológ hlavnej postavy, ktorý čitateľovi približuje Evelinine úvahy o ťažkej životnej situácii, v ktorej sa nachádza. Práve vnútorný monológ je prvok, ktorým Čechov vytvára dôverný vzťah medzi čitateľom a hlavnou hrdinkou – povzbudzuje čitateľa, aby sa zamyslel nad tým, ako by sa zachoval, keby bol na Evelininom mieste a vytvára tak neľahkú atmosféru, ktorá sa nesie celou poviedkou.

V poviedke Chameleón rovnako ako aj v poviedke Evelina nachádzame objektívneho rozprávača. Zatiaľ čo však v Chameleónovi je rozprávač vševediaci – nezávislý pozorovateľ, ktorý sa s nikým nestotožňuje, nakoľko zobrazuje skutočnosť, v poviedke Evelina je rozprávač objektívny -personálny, teda do detailu opisuje iba Evelinu, jej vnútro a vonkajšie znaky, pričom ostatné postavy opisuje len zvonka.

Obe poviedky majú z kompozičnej stránky na prvý pohľad veľa spoločného. Na čitateľa však napriek tomu môžu pôsobiť rozdielne, najmä kvôli využitiu humoru či irónie v poviedke Chameleón. Mňa osobne viac zaujala poviedka Chameleón práve kvôli jej vtipnému spracovaniu.

Bibliografia

1. ČECHOV, A. P. *Svetlá*. Bratislava : Čítanie študujúcej mládeže, 1972. 319s. 602-24-55.
2. JOYCE, J. *Dublinčania*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1998. 166s. ISBN 80-220-0888-5.